

MAX WEBER

Prof. Dr. İsmail Hakkı Özalp

ÖNEMİ:

Bilindiği gibi sosyoloji bir bilimdir. Sosyoloji, toplumun yapısını, işleyişini ve değişimini inceleyen bir bilimdir. Sosyoloji, toplumun yapısını, işleyişini ve değişimini inceleyen bir bilimdir. Sosyoloji, toplumun yapısını, işleyişini ve değişimini inceleyen bir bilimdir.

Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi

Bu kitap, hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır.

Max Weber'in hukuk sosyolojisi, hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır. Hukukun sosyolojik yönünü inceleyen bir çalışmadır.

MAX WEBER

Prof.Dr. Niyazi ÖKTEM(*)

I - ÖNEMİ :

Bilindiği gibi sosyolojide her yaklaşım veya eğilim önsel bir model ve kendine özgü bir dilden yol alarak kuramını oluşturur. Paradigma diye adlandırılan bu anlatım biçimi determinist (belirlenimci, gerekirci) veya aksiyonist (enteraksiyonist de denmektedir) olmak üzere iki görünümle karşımıza gelir.

Determinist paradigmada her sosyal olgu kendinden önce oluşan olaylara bağlı olarak açıklanır. Bu olayların dış özellikleri sosyal "aktörlerin" davranışlarını belirler. (DE COSTNER, Michel: Introduction à la Sociologie, 3e Edition, Bruxelles 1992, p.70-71) Başka bir anlatımla bireyin sosyal kimliği ondan önce mevcut olan, belirlenen sosyal ortalama bağlı olarak biçim alır. Sosyal olaylar, sosyal olgu bireyler üzerinde zorlayıcı etki yapar. kollektif bilincin ürünü olan zorlama karşısında birey karşı koysa da uymak mecburiyetinde kalır. Bu tür yaklaşımları Marx ve Durkheim'da görmekteyiz. Aksiyonist veya enteraksiyonist paradigmada ise sosyal olgular, kurum veya kuruluşlar, bireyin üstüne, dışına ötesine getirilmez. Bireylerin aksiyonu (davranışı, tutumu) bu olayların olumuşu açısından öncelik taşır. Aile, okul, kilise, iş yeri sosyal aksiyonu belirler ama bunlar bireyler arası aksiyonların, enteraksiyonun ürünüdür. O halde bireylerin yönelim, niyet, proje, atılım ve psişik yapılarını öncelikli ve ağırlıklı olarak ele almak suretiyle toplumlar incelenebilir. Aksiyonist paradigmaya bağlı olarak toplumbilim incelemelerinin öncüsü Max Weber'dir.

WEBER'e göre sosyal olgu bireyin dış belirleyici determinantı değildir, Bireysel aksiyonlarla sosyal olaylar oluşur ve sosyal olgulara dönüşür. Sosyal olay, bireyin bir aksiyonuna diğer bireyin karşılık vermesiyle oluşur. O halde sosyolojinin öncelikli inceleme alanı insan aksiyonunu anlamaktır. Bu nedendir ki Weber'in sosyolojisine "**Anlayış sosyolojisi**" denmektedir. Birey incelenir ve tüm yaşam boyutları anlanmaya çalışılır. Bir bakıma bu tür bir

(*) İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.

uğraşta önce psikolojik ve özellikle kitle psikolojisine ilişkin çalışmalar yapılmalıdır (Ibid. 74-75).

Kanımızca determinist yaklaşımlarla sosyoloji bilimi kurulmuştur. Toplum birey dışında bir inceleme alanı olarak ele almak sosyolojinin kuruluş gerekçesidir. Birey ve bireysel aksiyonların incelenmesi, bireyin evren karşısındaki konumu felsefenin inceleme alanı içindeyken, sosyoloji bağımsızlığını toplumdaki determinizmi keşfederek sağlayabilmiştir. Bilindiği gibi bireysel aksiyonları günümüzde bireysel psikoloji incelemektedir. Bu tür bir inceleme daha önceleri felsefenin konu alanı içinde kalmaktaydı; psikoloji de felsefeden kopmayı, bağımsız bir bilim haline gelmeyi son yüzyıllarda, hatta XX. yüzyılda gerçekleştirebilmiştir. Max Weber'le acaba yeniden felsefeye ve psikolojiye mi dönülmektedir? Kuşkusuz böyle bir durum yoktur. Sosyoloji tüm sosyal bilimlerin temelidir. Hukuk, iktisat ve diğer tüm sosyal bilimler bilimselliklerini sosyolojiye borçludurlar (LEVY BRUHL, Henri: Aspects Sociologiques du Droit, Paris 1955, Librairie Marcel Rivière et Cie, s. 37-38). Ancak felsefe olmaksızın hiç bir şekilde sosyal bilimler alanında inceleme yapmak mümkün değildir. Anlama ve değerlendirme mutlaka ve mutlaka felsefenin süzgeçinden geçer.

Birey ve bireysel aksiyonu anlayıp kavrayarak değerlendirme yönüne gitmek, buradan hareketle sosyoloji ilmiyle uğraşmak çok daha gerçekçi sosyal çözümleri gündeme getirir. Max Weber'in bireyi anlama girişimindeki rasyonel-irasyonel birey ve toplum ikilemi inanç ve din olgusunun bireydeki taşıdığı değerlerin önemi; din-kapitalizm ilişkisi ve çelişkisinin boyutlarını anlayıp değerlendirerek ortaya attığı kuramlarla toplumları incelemek çok daha sağlıklı sonuçlar doğurmaktadır.

Örneğin bugünkü Türk toplumunda, Max Weber'in din-kapitalizm analizini bilmeden yapılan laiklik tartışmaları sakal-bıyık, örtünme-türban düzeyinde kalmaktadır. Batı toplumlarında laiklik üzerinde yapılan bilimsel tartışmalarda hiç bir zaman bu tür yüzeysel konuların üzerinde durulmaz.

Katı determinist, pozitivist paradigmalarda toplum analizleri gündemde iken keskin materyalist felsefe, anlayış ve insan ruhuna ilişkin yaklaşımları asıp keserken; aşırı toplumculuk totalitarizme giderken bireyi anlamaya çalışarak toplumsal çözümleri yeğlemek gerçekçi bir tutumdur.

II - YAŞAMI :

Tüm insanların yaşamında tarihsel ve çevresel faktörler büyük etkiler yapmaktadır. Determinist paradigmalarda madalyonun bir tarafında haklıdır. Sanat ve bilim yapıtlarında yaşanan ortam kişileri belli tercihlere yöneltir. İşte bu nedenle üreten beyinlerin yaşamını iyi bilmek gerekmektedir. Yaşama yapıt arasında büyük etkileşim vardır.

Max Weber 21 Nisan 1864 yılında Erfurt'da doğmuştur. Zengin bir tekstilci aileden gelen babası hukukçudur. Önceleri, belediye meclisi üyesi

olan baba daha sonra Bismarck'ın Reich'ının parlak başkenti haline gelecek olan Berlin'e yerleşir. Kendisi sağ kanat liberalleri arasında yer alarak Berlin Belediye Meclisi, Prusya Diyeti ve Yeni Reichstag'da etkinlik gösterir. Evlerine Diltey, Mommsen gibi ünlüler sık sık gelmekte.

Max Weber'in annesi liberal, kültürlü, dindar ve hümanist bir kadındır, Baba Weber ise tipik bir cermen olduğundan, anne Weber'le uyum sağladığı söylenemez.

Görülüyor ki Max Weber'in aile yapısı kapitalist ekonomi içinde gelişen ve büyüyen, emperyalizme doğru dev adımlarla yürüyen Prusya içinde entellektüel özellikler taşıyan bir konumdadır. Ailenin hali vakti yerindedir ve çağdaş düşünle temas içindedir.

Max Weber Heidelberg Üniversitesinde babası gibi hukuk tahsiline başlar, tahsiline ara vererek Strasbourg'da askerliğini yapar, daha sonra Berlin ve Göttingen üniversitelerinde eğitimini tamamlar.

Weber daha 13-15 yaşlarında "Alman Tarihinin Seyri Üzerine" ve "Papa ve Kayzer'in Konumlarının Özel Olarak İncelenmesi" başlıkları altına yapıtlar vermiştir.

Weber tüm gençliğinde annesinin dindar eğilimleri ile ailenin dışa dönük yaşamı arasındaki çelişkinin etkisi altında kalmıştır. Yapıtlarında bu ikilemi her an için görmek olanaklıdır.

Weber 1891 yılında Berlin Hukuk Fakültesinde çalışmaya başlar. 1894'de Friburg Üniversitesine Ekonomi profesörü olarak geçecektir. Görülüyor ki ünlü sosyologun formasyonunda hukuk ve iktisat disiplinlerinin büyük önem ve etkisi vardır. Daha sonra Heidelberg Üniversitesine geçen ünlü düşünür burada politika biliminin ünlü ismi Georg Jellinek'le yakın dostluk kurmuştur.

1897 yılında ağır bir sinir hastalığı nedeniyle dört yıl bütün çalışmalarına ara vermek zorunda kalan Weber bu süre içinde seyahatler yapmış ve dinlenmiştir. 1902 yılında tekrar Heildelberg'e dönen düşünür 1904 yılında ABD gider. Dönüşte büyük yapıtı "Protestan Ahlakı ve Kapitalist Anlayış"nın birinci bölümünü kaleme alır. 1907 yılında eline geçen bir mirasla geçimini sağlayınca Üniversiteden ayrılır ve zamanın büyük bölümünü çalışmalarına verir. Birinci Dünya Savaşında çeşitli resmi görevlerle Brüksel, Viyana ve Budapeşte'de bulunan Weber pancermenizmin savunucusudur. Savaş sonunda Versailles görüşmelerinde Almanya'yı temsil eder.

Weber Anayasa Hukukunda çok önem arzeden Weimar Anayasasının hazırlık kurulunda da çalışmıştır. 1919 yılında Münih Üniversitesinde ders vermeyi kabul eden Weber 14 Nisan 1920 yılında bu kentte ölür. Çalışmalarının önemli bir bölümü ölümden sonra karısı Marianne Weber tarafından yayınlanır. (Weber'in yaşamıyla ilgili olarak bkz. SEZER, Baykan: Sosyolojinin Ana Başlıkları, İstanbul 1985, İ.Ü. Yayınları, s.101-103)

Weber çağını çok iyi gözlemleyen, sosyal yaşama etki eden değişik faktörleri iyi irdeleyen bir düşünürdür. Ancak pancermenist bir yaklaşımla, askeri saldırganlıktan yana olması da bir olgudur. Weber'in bilimsel konumunu küçümsemek olanaksızdır; bununla birlikte siyasal bakış açısı yayılmacı Alman devlet felsefesinin emrinde olmuştur. Führerci bir yapıya kadar giden bu tutum (İbid. 103-104) bilimsel kimliğinde zaman zaman ortaya çıkan otoriter yapıyla eserleri üzerinde gölgeler bırakmıştır.

III - DÜŞÜNSEL KONUMU :

Weber çalışmalarını 3 açıdan yönlendirmiştir:

- Yöntembilim ve felsefe incelemeleri. Bu bağlamda düşünür insan yapısı ve bilme olgusunun getirdiği sorunları ele almıştır.
- Tarih araştırmaları. Prusyanın ekonomik durumu, Polonya köylüleri üzerinde yaptığı incelemeler.
- Din sosyolojisi. Din-ekonomi ilişkileri. Dinle ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkileri bu bağlamda Weber, tarihin ve sosyal ilişkilerin dinamosunun üretim ilişkileri olduğunu söyleyen Marx'a bir anlamda cevap vermektedir. Weber'e göre sadece ekonomi değil, bir üst yapı kurumu olarak adlandırılan din toplumsal yaşam üzerinde etkiler yapar; toplumda temel belirleyici öğelerin başında din gelir.

Weber'in yapıtlarında temsilcisi olduğu Alman Burjuvazisinin genel eğimlerinin özelliklerine yukarıda değinmiş bulunmaktayız. Alman felsefesi tarihsel ve sosyolojik koşullara bağlı olarak bir dilemma içindedir. Bir yanda romantizme varacak derecede saf bir idealizm öte yanda ideallere ve ahlaka ters düşecek boyutta bir kuvvet felsefesi insanları çelişkiye sürüklemiştir. Bu çelişki orta sınıfta belki de nasyonal sosyalizmle bir senteze ulaşmıştır. Yüksek ideallerin gerçekleşmesi için güçlü insanların önderliğinde baskı yoluyla tarih ve toplumlara egemen olmak Alman felsefesinin XX. yüzyılda ulaştığı son noktadır.

Weber böyle bir ortam içerisinde eserlerini vermiştir. Bu nedenledir ki Almanya'da Büyük Frederik'den bu yana özlemi çekilen aydın despot yönetici kavramı onu da cezbetmiştir.

Weber bilim ve akılcılık öğelerinin tüm toplumlara egemen olması gereğini savunurken bunun ancak aydın bir yönetici aracılığıyla, gereğinde baskıya da başvurmak suretiyle gerçekleşebileceği görüşünü benimsemişti. Böyle bir jakoben tutum hala ülkemizde de bazı aydınlar tarafından savunulmaktadır. Dolayısıyla Weber'i suçlamak yerine çağının koşullarına göre değerlendirmek daha yerinde olur.

Weber Batı uygarlığının değerlerini savunurken rasyonalizmi ön plana çıkarmıştır, ancak getirebileceği tehlikeleri de gözler önüne sermiştir.

IV - YÖNTEM BİLİM VE FELSEFE :

Weber'e göre insanda iki türlü davranış vardır: rasyonel ve irrasyonel. Bu iki tür davranış 4 biçimde kendini gösterir :

- Amaçla ilgili akılcı davranış (zweckrational);
- Bir değerle ilgili akılcı davranış (Wertrational);
- Duygusal veya heyecana bağlı davranış;
- Geleneksel davranış. (Bu konular için bknz. ARON, Raymond: Sosyolojik Düşüncenin evreleri, Ankara 1986, Çeviren Korkmaz Alemdar, İş Bankası Yayınları, s 481 ve devamı) LA SOCIOLOGIE, Savoir Modern, Les Dictionnaires Marabout, Paris 1972, T.III, p. 719)

Amaçla ilgili akılcı davranışta insan somut yaşam deneyiminde bir hedef belirler ve ona göre davranır. Örneğin köprü inşaatı yapan bir mühendisin amacı köprüyü tamamlamaktır. Para kazanmak isteyen spekülâtör buna göre alım satım işlerinde bulunacaktır. General zafer kazanmak isteyecektir. Bunları yaparken aktörler amaç için ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir, icabında makyavelci yollara da başvuracaklardır.

Bir değerle ilgili akılcı davranışta fail şeref anlayışı içinde tüm tehlikeleri göze alacaktır. Örneğin gemisi batan kaptan, tekneyi terketmiyecektir.

Duygusal veya heyecana bağlı davranışta rasyonalite yoktur. Mantık yapmamayı gerektirse dahi insanoğlu o davranışı yapar. Örneğin kızan annenin çocuğa şiddetli bir tokat atması, kaprisler, tutkular hep bu tür davranış modelleridir. O anki mizaç durumu, psijik yapıya göre değişen tipte davranışlardır bunlar.

Geleneksel davranışlar örfler ve adetlerdir. Bu tür davranışlarda insan adeta mekanik olarak alışageldiği, gördüğü davranış modellerini izler ve uygular. Bir amaç tasarlama yoktur, değer göz önünde tutulmaz, sadece topluma uyulur.

Bilim adamının davranışı bilimin objektifitesi içinde amaçla ilgili akılcı davranış olmalıdır. Amaç hakikattir, bunu bulmaktır. Ancak hakikat de bir değer olduğuna göre, bilimsel davranışta değere yönelme de söz konusudur.

Bilim adamı bu iki faktöre (hakikat ve değer) bağlı olarak rasyonel davranmak mecburiyetindedir. İşe duygusallık katamaz. Batı toplumları rasyonedir, bilimin nitelikleri olan objektiviteye uyulur. Oysa Doğu toplumları gelenekçi ve duygusaldır; kişisel eğilimler ve örf ve adetlere bağlı olarak saptırmalarla karşılaşmak mümkündür. Örf ve adetten kurtulamama, otoritenin baskısından korkma gibi, topluma ters düşme, çıkar ilişkileri gibi faktörler Doğu'nun bilim adamının en büyük handikapıdır. Bu durum özellikle sosyal bilimlerde ortaya çıkar.

Sonsuz olan ampirik realiteye bilimlerin mutlak olarak ulaşması olanaksızdır. Bilim zaten olguların saptanması ve sınıflandırılması kavramların oluşturulması eylemidir.

Doğa bilimlerinde matematiğin yardımıyla deneylerin getirdiği verilere bağlı olarak nesnelere arasındaki ilişkiler saptanır. Bundan dedüksiyonlar çıkarılır. Sosyal bilimlerde ise doğa bilimlerinde olduğu gibi nedensellik zincirini tamamlayarak bir yere ulaşmak olanaksızdır. Sadece belli nedensellikler saptanır. Sosyologun yapacağı iş sosyal olguları saptamak, görünürdeki nedensellik bağına ortaya koymak, daha sonra rasyonel bir yorum getirmekten ibarettir. (İbid. 720) Rasyonel açıklama anlamakla, kavramakla olanaklıdır. Anlayıp kavram için tarihi iyi bilmek, kültürel olguları iyi değerlendirmek gerekir. Sosyal olgu "psikoz" gibidir, derine inmek anlamak gerekir (ARON: s.485). Anlamak için ön yargı ve tutkuların arınarak, objektif bir bakış açisi içerisinde kavramlaştırma yönüne gidilir. Sosyolojide bu kavramlaştırma tarih aracılığıyla olur. Sosyal bilimlerde ileriye yönelik genel geçerlilik yoktur. Sosyal bilim alanında ileriye yönelik yapılan analizler tahmin-den ibarettir. Bu nedenle Marx'ın ileriye yönelik yaptığı analizler tahmin niteliğini geçemez; bilimsel sonuçlar elde edilemez.

Weber marksist araştırma yöntemine tümüyle karşı çıkmamaktadır. Hatta bu yöntemi "açıklayıcı ilke", tarihsel analiz biçimi, ekonominin önemini ortaya koyması bakımından takdir eder. Kendi de belli oranda marksist analiz yöntemini uygular. Ancak marksizmin kurmak istediği "tek ve evrensel bir nedensellik silsilesini kabul etmez" (SOSYOLOJİ YAZILARI : MAX WEBER, Hazırlayanlar H.H. GERTH ve CCW. RIGHT MILSS, Çeviren Taha Parla, Düşünsel Yönelişleri, s. 48)

V - GENEL YAKLAŞIM; ANLAYIŞ SOSYOLOJİSİ :

Ticari topluma geçiş, Weber'e göre yeni kültürel değerler yaratır ve eskilerini yok eder. Başka bir anlatımla toprağa bağlı tarım toplumlarından Mal alış verişinin yoğunlaştığı toplumsal yapılara geçişte kültürel değerlerde büyük değişiklikler oluşur.

Orta Çağ sonrasında Avrupa'nın başına gelen olay budur. Klasik itaatkâr statik toplum yapısı yerini, gelişen ticaretle dinamik yapıya bırakmıştır. Burjuvazinin tarih sahnesine Ticaret Devrimiyle gelişi ve Sanayi Devrimiyle beraber güçlenmesi kültür yapısında değişikliklere yol açtığı gibi siyasal ve sosyal yapıda da köklü devrim ve gelişmeleri doğurmuştur. Büyük Fransız Devrimi, A.B.D.'nin kuruluşu vs. gibi tarihsel olaylar temelde ticari topluma geçiş olayının ürünüdür.

Ticaret olgusu Alman toplumunu da etkilemiştir. Yeni oluşan burjuva alman sınıfı güçlenip siyasal iktidarı ele geçince Prusyalı Junker kültür ve ahlak anlayışını oluşturmuştur. Bu ahlak Bismark'ın kişiliğinde somut-

laşmıştır. Junker ahlaki protestan gelenek, ticari topluma geçişin getirdiği bir perspektife dayanır.

Görülüyor ki Weber çağını sosyolojik açıdan sorgularken tarih ve ekonominin verileriyle, dinsel değerlerin sentezini oluşturduğu bir bakış açısı içindedir. İşte bu sosyal olayları derinlemesine analize tabi tutmak, anlamaya kavramaya çalışmaktır. Bunun adı **anlayış sosyolojisi**dir. Anglosakson okulların yaptığı gibi gözlem ve sayısal analizlerle yetinilmemekte öz ve esasa iniş gerçekleştirilmektedir.

Demek ki anlayış sosyolojisinde cansız doğa veya hayvanlara yönelik analizlerde olduğu gibi sadece gözleme yoktur. Ahlak, kültür, din gibi faktörlerin yardımıyla toplumlar gözlemlenip incelenerek açıklamalar getirilir. Anlama faaliyetinde yukarıda belirttiğimiz rasyonel ve irrasyonel dört tür davranış modelini çok iyi görmek gerekir. O halde anlayış sosyolojisinin içinde psikoloji de vardır.

Anlayış sosyolojisinin somut yanı ekonomik ilişkilerin gözlemlenmesidir. Soyut ve analize olarak sağlayan yanı ise ahlak, kültür, din, ideoloji gibi olgu ve inançların verileriyle sonuçlara ulaşmaktır.

Ekonomik çıkarların gündeme geldiği her yerde bir ideoloji veya din felsefesi çıkar gruplarınca kendilerine gerekçe haline getirilmiştir. Örneğin burjuva sınıfının ideolojisi "Doğal Hukuk" doktrinidir. Çoğu zaman ideoloji pek önem taşımaz, o sadece "irrasyonel bir menfaat sürecine rasyonel bir kalkan" vazifesi görmektedir.

Din Alman ve ABD halkı için kapitalist üretim ilişkileri üzerinde ideolojik bir kalkan işlevini yürütmüştür.

VI - DİN OLGUSU :

Weber "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" adlı yapıtında din olgusunu inceler. Burada bir anlamda Marx'ın insan bilincinin mensubu olduğu sınıfın değer yargılarıyla belirlendiği, tarihin sınıflar arası savaşın ürünü olduğu görüşünü yanıtlamaktadır. Ona göre özellikle Batı uygarlıklarının biçimlenmesinde din olgusu büyük önem taşımaktadır. Din insandaki yukarıda belirttiğimiz dört türlü davranışına akıl üstü, uhrevi bir gerekçe bulur. Kendi kendimizi, davranışlarımızı dinsel gerekçelerle daha iyi, daha tatminkâr bir biçimde doğrulamaktayız. Bir anlamda Tanrı'nın desteğini alarak hareket ettiğimize kendimizi inandırırız. Kapitalist toplum yapısını incelerken protestan ahlakının kapitalizmi doğruladığını savunan Weber görüşlerini şöyle açıklamaktadır.

Kapitalizmin ruhunda çalışma ve sorumluluk vardır. Bireysel değer ve erdem'in kaynağı ciddi ve sağlam çalışmadır. Bu, az çalışıp çok kazanmak isteyen bireysel psikolojiye ters düşer. Kapitalizm ruhuna ters düşen tarihsel bir olgu daha vardır ki o da yağma ve sömürgeciliktir. Bu iki ters düşen bi-

reysel ve politik olgu kısa vadeli menfaatlerde geçerlidir. Uzun vadeli düşündüğümüz taktirde kapitalizmin ruhundaki çalışma ve sorumluluk esası daha köklü menfaatler sağlamaktadır. Klasik, geleneksel kap-kaç ekonomisinin gelişen kapitalizm içinde varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Kap-kaççı zihniyet yok olup gitmektedir.

Kapitalist ruh Weber'e göre Calvin'ci protestanlığın temel ilkelerine de çok uygundur.

Calvin'ci protestanlık yazgıcılık (prédestination) esasına dayalıdır; kökü ünlü hristiyan filozof Saint-Augustin (IV. yy) felsefesine iner. Bu felsefeye göre insanoğlu ilk günah sonucu cennetten kovulmuştur. O bir günahkârdır. Bu dünyada yapacağı iş tevekkülle kaderini beklemektir. Çalışacak, çabalayacak, ailesini, çevresini sevecek, ibadetinde kusur eylemeyecek ve mahşer gününü bekleyerek Tanrı'nın sevgi affına mazhariyeti düşleyecektir. Yazgısı önceden belirlenmiştir. Yapacağı hiç bir şey yoktur.

İncil'de "bir zenginin cennete gitmesi bir devenin iğne deliğinden geçmesi kadar zordur" hükmü varken, kapitalist üretim ilişkilerine inançlı bir hristiyan nasıl girebilir?

Yanıt basittir. O zaten bir günah çocuğudur. Mevcut ekonomik sistem içinde çarka girmediği taktirde çoluğu ve çocuğuyla yok olur. Oysa onlara karşı bir sorumluluğu vardı; onları geçindirmek için çok çalışması gerekir. Bir dilemma içindedir, ama kurtuluş yoktur. Kapitalist üretim ilişkilerinin kurallarına uyacaktır, her an için Tanrı'yı düşünecek, ibadetinde kusur eylemeyecektir. Tanrı'ya karşı bireysel sorumluluk vardır. Önemli olan ruhun kurtuluşudur, beden zaten çamur içindedir. Fakir ve zengin çoluk çocuğunu geçindirmek için çalıştığı kadar, Tanrı'nın iradesini yaymak için aynı oranda çaba göstermek mecburiyetindedir. Kapitalizmin zorunlu kurallarından, bir ölçüde günah kokan geliri eğer Tanrı yoluna sarfediliyorsa O affeder. Aktif yaşam kendini realist bir şekilde Tanrı'ya adamakla mümkündür.

Görülüyor ki Calvin gelişen Ticaret Devrimi içinde yükselen burjuva sınıfına din kökenli güçlü bir ideoloji yaratmıştır. Calvin'in etkisinde olan ABD'deki tüm protestan kökenli din, mezhep ve alt mezhepler bu bakış açısı içinde fanatik bir tutumu ortaya koymaktadır ve devlet üzerinde baskı yapmaktadırlar. ABD'deki en güçlü baskı grupları dinsel kökenli olanlardır. Bu nedenle ABD'nin sosyolojik açıdan laik olduğunu söylemek mümkün değildir. Keza bazı aydınların sandığı gibi protestanlık özgürlükçü, bireyci, laikliğe elverişli bir yorum içinde de değildir tam tersine Saint Augustin'e dönüşle, Calvin'le yobazlığın tam merkezine gelmiştir. Yenilemeyi katolik kilisesi içinde düşünmek daha realist bir yaklaşımdır.

Nitekim Weber'de ABD'deki bu durumu görerek, bu ülkenin sosyo-kültürel yapısında çok önemli yer oluşturan püritanizmin Calvin'ci temellerinin analizini yukarıda belirttiğimiz olguya uygun bir şekilde gerçekleştirmiştir. Amerikan kolonilerinin çekirdeğini oluşturan püritenler Calvin din

yorumuyla, asetik (alçak gönüllülük içinde, acıları tadarak Tanrı'ya ulaşmak), çile çeken yaşamlarıyla çalışıp çabalamışlar ve yobaz, yazgıcı din yorumlarıyla yoğrulmuşlardır. Püriten yapı dinsel sosyal grupmanların doğumuna yol açmıştır.

Bu tutum bir rasyonalizasyondur. Amaç Tanrı iradesine uygun bir yaşamdır. Örgütlenmek suretiyle Tanrı iradesi yayılabilir. Yoğun misyonerlik faaliyeti gösteren Yehova Şahitlerinde bu püriten ahlak yoğun bir şekilde görülmektedir. Katı hristiyan olan Yehova Şahitleri yazgıcı bir anlayışla örgütlenip alçakgönüllülikle hristiyanlığı yaymak için dünyanın dört bir tarafına yayılmışlardır.

Max Weber'in din konusundaki görüşleriyle bugünün Türkiye'sini analize tabi tuttuğumuzda şu ilginç görünümle karşılaşmaktayız. Bugün ülkemizde, islamın özgürlükçü, liberal yorumları yerine püritanizme yakın yazgıcı yorumlar daha ağır basmaktadır. Esnaf ve ticaret erbabı yazgıcı bir yaklaşım içinde tevekküle ibadetini yerine getirmekte ve islamcı örgütlere yardım etmektedir. Gelişen kapitalizm içinde esnaf ve tüccar oyunu kurallara göre oynamakta ama nazamazını niyazını ihmal etmemektedir. Bundan da öte, ne kadar dinin öz ve esası ahlak ve dürüstlüğe uyarsa uysun biçimi yerine getirmeyenler itham edilmektedir.

Weber'in dinin bireysel ve toplumsal davranışlardaki etkisini gözler önüne serdiği kanımızca sosyolojide önemli bir devrimdir. Ancak Weber sistemini geliştirirken kanımızca Marx'dan uzaklaşmamıştır. Sorun altyapı-üst-yapı düalizmi içinde ele alınmıştır. Ekonomi hem Marx, hem de Weber'de sosyal yapıyı belirleyen temel faktördür. Marx üstyapı-altyapı etkileşimini Weber kadar önemsememiştir. Onun eksikliğini XX. Yüzyılda Althusser Poulantzas, Balibas tamamlamıştır.

Weber'in islam dini ile ilgili bakış açısında da ekonomi önemli bir faktör olarak karşımıza gelir. Ona göre Muhammed sosyo-ekonomik çıkarları Tanrı'nın belirlediği kurallara bağlı olarak cihad anlayışı içinde savunmuştur. İslam Arapların kurtuluşunun manevi desteği olmuş, ritüeller ve biçimcilik ön plana geçmiş ana hedef toprak fethetme macerasına dönüşmüştür. İslam için gerçek kurtuluş öteki dünyadadır. O halde İslam hiç bir zaman gerçek kurtuluş dini değildir (WEBER, Max: The Sociology of Religion, s. 72) Bireysel yaşamda mistik ve asetik tutum öteki dünyada esenlik getirecektir. Gerçek kurtuluş ve esenlik oradadır.

VII - DEVLET VE OTORİTE :

Orta Çağ sonlarından itibaren iktidar, egemenlik, otorite ve meşruiyet kavramları siyaset bilimi içinde önemli yer tutmaya başlamıştır. Kapitalizm ve protestanlık ikilemi içinde devlete düşünsel bir sağlam temel, meşru bir düzlem aranması zorunluydu.

Önceki dönemlerde geleneksel bir otorite dünya nizamını yönlendiriyordu. Bunda dinsel temel vardı ama, bu temel üzerine iktidarlar kendi arzularına göre, yorumlar geliştirip keyfi düzenlemeler ve uygulamalara gidebilmekteydiler. Keyfi, irrasyonel hukuk ve dönemlerin belirgin özelliği idi. Sistemleştirme, rasyonelleştirme ve bundan yol alarak kodifikasyon yapmak çok güçtü.

Örneğin İslam hukukunda genellik ve süreklilik yoktu. Kadı kararları sistematik değildi ve genelleşme diye bir şey söz konusu olamazdı. İslamın sistematik, resmi hukuk geleneği yoktu. Keyfi sistemi, kadıların sistemsiz yargılamaları, halkın yasal güven ortamından yoksunlu ticareti ve dolayısıyla para ekonomisini felce uğrattı. Doğu pazar ekonomisi çöktü ya da duraganlaştı (WEBER, Max: Economy and Society (Derleyen Guenther Roth ve Claus Wittich c.3, s.1016) Bu nedenle islamda burjuva bir yaşam tarzı ve halkı gelişmemiştir.

Görülüyor ki Weber din, ekonomi ve devlet otoritesi olgu ve kavramları arasında bir etkileşim görmektedir. Hukuk ve devlet sistemi ekonomiyi etkilemekte, din hukuk sisteminin temelini oluşturmakta, otorite de düzene belli bir biçim vermektedir. Başka bir anlatımla kapitalizmin doğması için belli bir hukuk ve din anlayışı gerekmektedir.

"Sultanlık" diye Max Weber'in tanımladığı sistemsiz ve keyfi hukuk sistemi aşılmadıkça, rasyonalize edilmedikçe kapitalist sürece geçilemez. Bu tür patriarkal otoritede irrasyonel bir şekilde "baba"nın, "sultan"ın, "despotun" buyruklarına uyulur; bu buyrukların mahiyeti tartışılmaz; hukukun oluşumunda ve yargılamada sistem yoktur, keyfilik egemendir. Din ve gelenek ağırlıklı bu tip otoriteye Weber "**geleneksel otorite**" adını vermektedir.

Geleneksel otoriteye sistem olarak benzeyen bir başka otorite tipi vardır ki bu da "**karizmatik otoritedir**". Karizmatik otoritede bir şahıs, lider doğa üstü bir güç, kahramanlık olgusu veya zeka ve yüksek konuşma yeteneğine dayalı olarak toplumu yönetir, otorite olur. O şahsın gücü somut bir olgu olan zeka ve konuşma kabiliyeti, kahramanlık olabileceği gibi, metafizik doğa üstü yapıya sahip olduğuna inanılmasıdır. Aslında somutlukla soyut metafizik inanç içiçedir. Halk zeki, iyi konuşan, güçlü, kahraman kişiye metafizik özellikler atfeder. İsa, Napoleon bu tür otoritenin tipik örnekleridir. Karizmatik iktidarlarda da genelde sistem, rasyonalite yoktur. Karizma eğer rasyonaliteyi benimsemişse, yüksek kültür ve sağduyuya sahipse rasyonelleştirme çabaları gösterir.

Kanımızca Atatürk, Büyük Frederik gibi önderler rasyonalitesi ağır basan karizmatik liderler kategorisine sokulabilirler.

Kapitalizmin gelişmesi, ilerlemelerin kaydedilmesi için "**Hukuki Otorite**" aşamasına geçmek zorunludur. Burada toplumu yöneten kurallar belli bir sistem içinde, bilimsel ve akli verilere göre oluşturulur ve hukukun uygu-

lanmasında da rasyonalite esastır. Demek ki keyfiliğin yerini "hukuksal otorite sisteminde" rasyonalite almıştır.

Hukuksal otorite sisteminde sübjektivite, kişiselleşme yoktur. Yöneticiler yetenek, bilgi esasına göre iş başına gelirler. Karizmatik otorite veya geleneksel otorite sistemlerinde olduğu gibi mantık dışı, özel çıkarlara bağlı olarak yönetim yoktur. Görev ve mevki üst düzey yöneticisinin, karizmanın lütfu değildir. Hukuksal prosedüre göre göreve başlanır, aynı prosedürle görevden alınır. Bürokratik yapı keyfiliği ortadan kaldırır. İktidar kişiselleşmemiştir; genel kurallar, anayasal, yasalar, hukuk toplumu yönetir; biçime bağlı mantığın özünde rasyonalite yatar; hak ve yetkiler açık ve kesin bir şekilde belirtilmiştir.

Batı uygarlığı artık bu aşamaya gelmektedir. Tarihte her toplum geleneksel ve karizmatik otorite dönemlerinden geçer. Batı, hristiyan ahlakı ile geleneksel otorite döneminden geçmiştir. Bu ahlak yapısı bugünkü kapitalist ruhun temelini oluşturmuştur. Başka bir anlatımla protestan-hristiyan ahlak kapitalist ruhun düşünsel tabanıdır. Kapitalist ruh ve protestan ahlak bugün artık evrensel bir anlam ve değere sahiptir.

VIII - DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ :

A - SOSYOLOJİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

1 - Marx'a göre altyapı üretim ilişkileri hukuk ve ahlak gibi üstyapı kurumlarını oluşturur. Kapitalist üretim ilişkileri zorunlu olarak burjuva ahlak ve hukuk yapısını oluşturur. Din ve gelenekler, örf ve adet de üretim ilişkilerinin üstyapı kurumudur.

Oysa Max Weber'e göre din faktörü üretim ilişkilerini büyük ölçüde belirler. Kapitalizmin protestan ülkelerde gelişmesi, bu ülkelerin uygarlık düzeyinin daha ileride olması protestan ahlakın temel ilkelerinde kaynağını bulur. Protestan ahlakı ticaret erbabı için paha biçilmez bir kaftandır.

Kanımızca altyapı ile üstyapı arasında zorunlu bir etkileşim vardır. Tek yönlü bir etki eksik değerlendirmedir. Örneğin kıran kırana mücadelenin olduğu bir vahşi kapitalizm içinde, ahlakın da makyavelci anlayış paralelinde olması kaçınılmazdır. Bu nedenledir ki günümüz Türkiye'sinde "ne pahasına olursa olsun köşeyi dönmek" bir erdem haline gelmiştir. Ancak alt yapının üstyapıyı böyle belirlemesi karşısında günümüz Türkiye'sinde üstyapı da altyapıyı belirler. Örneğin Batı düşüncesi içindeki rasyonel düşünceye sahip Türk aydını, her şeye rağmen "köşeyi dönme" felsefesini eleştirebilmektedir. Keza içten inanan, politize olmayan müslüman, yüksek ahlâk anlayış ve tutumuyla yozlaşan ahlak karşısında mücadele vermektedir.

Weber'in yorumların Türkiye açısından değerlendirdiğimizde görmekteyiz ki din bağlamında tutucu müslüman kanatın tüccarları adeta protestan püriten ahlaka paralel bir tutum içindedirler. Kapitalizmin vahşi kurallarını

uygulamakta, gerekirse stok ve spekülasyonla büyük paralar kazanmakta, faize "ortaklık payı" gibi gerekçeler bulmakta; yani bir yandan kapitalist oyununun kuralına göre oynamakta öte yandan koyu bir biçimcilikle kendini Tanrı nezdinde affettirme psikozu içinde yaşamaktadır.

2 - Weber toplumsal açıklamalarında materyalist açıklama şemalarını reddeder ve rasyonalizasyon ve sistemleşmeyi gelişmenin temeli olarak ortaya koyar.

Rasyonelleşme ve sistemleşme kuşkusuz uygarlık ve kültürün gelişmesinde, bilime dayanması açısından önemli ilkelerdir. Ancak insanın bir de irrasyonel yapısı vardır ki, bu yapı maddi faktörlerin etkisi altındadır. İnsan her zaman için bilim ve aklın sesini dinlemez. Bilim ve aklın sesini dinlemek bir arzu, bir istek bir "olması gerekendir". Bu nedenle toplum ve bireyin açıklanmasında psişik, ekonomik, seksüel etki ve dürtüleri görmezlikten gelemeyiz. Pareto'nun dediği gibi "insan irrasyonel bir mahluktur ama hep gerekçe ve kalkan olarak kendi irrasonalitesine bir rasyonalite arar".

Aslında Weber de "anlayış sosyolojisi" kavramıyla bireysel davranışların köken ve nedenini anlamaya çalışmanın önemi üzerinde durmuştur. Bireysel davranış ve davranışların kökeninde maddi faktörlerin önem ve boyutunu anlamamak kanımızca yanlış sonuçlara götürebilir.

Öte yandan aşırı sistemleşme ve biçim aşırı bürokrasiye yol açar. Bu durum ise kapitalist sistemin yürümesini yavaşlatır. Kapitalizme "zaman paradır", zaman yitirilemez. Bürokrasi ve biçimcilik toplumlarda bıkınlık ve huzursuzluk yaratır; bu da teoloji ve karizmalara sarılma tehlikesi doğurur, Karizma ve ideolojik rejimlerde irrasyonelite ve keyfiliğin gündemde olduğunu bizzat Weber söylemiştir.

Ülkemizde "kurtarıcı güç arayışları", "kurtar bizi baba" sloganı karizma ve ideoloji özlemlerini dile getirmektedir.

3 - Devlet ve otorite bağlamında Türk toplumu Weber'ci analiz içinde ele alındığında görülür ki, halkımız "geleneksel otorite" ve "karizmatik otorite" anlayışlarına bir hayli itibar göstermektedir. Kırsal yörelerde hala şeyhlere, hocalara, dinsel liderlere itibar gösterilmesi, onların sözünden çıkılmaması geleneksel ve karizmatik otoritelere bağlılığın göstergesidir. Politikada da şef, "baba" arayışları, askeri otoriteleri göreve davet edici kamuoyu oluşturmaları hep anlı anlayışın ürünüdür.

4 - Din olgusunun önemini ortaya koyan Weber karşısında, jakoben alışkanlıklarını sürdüren bir kesim aydınımızın tutumu dikkat çekicidir. Onlar dini karşısına alan ve mücadelede adeta ana hedef olarak dini gören Büyük Fransız Devriminin Jakoben önderlerini hala izlemeye devam etmektedirler. Daha sonra Marx'ın yaklaşımıyla "dini toplumun afyonu" olarak niteleyerek din karşısında mücadele eden ülkemiz jakobenlerinin sosyoloji ve din sosyolojisini iyi incelemeleri gerekir. Her şeyden önce fransız ja-

koben tutum artık tamamiyle anakronikleşmiştir; marksistler dahi din düşmanlığından uzaklaşmış, Fransa'da jakobenler artık sağcılarla aynı paralele içine girmişlerdir.

Din sosyal ve felsefi bir olgudur. Önemi Weber çok iyi vurgulamıştır. Tüm çağdaş sosyologlar da din sosyolojisiyle uğraşmakta, derinlemesine çözümler aramaktadır.

Özetle Weber gelişen kapitalizm içinde, altyapı-üstyapı bağlamındaki etkileşimi gündeme getirmekle Marx'ı tamamladığı kadar realist bir sosyal analiz şemasını gündeme getirmiş bulunmaktadır.

B - DEVLET VE HUKUK FELSEFESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Weber'e göre sosyolog, tarihsel süreç içerisinde dağılan sosyal olayları ele alır; kaotik olayları rasyonalize eder, anlaşılır hale getirir ve veri olarak devlet ve hukukun emrine verir. Devlet ve hukuk felsefesi açısından Weber'in görüşlerini iki ana başlık altında inceleyip değerlendirmek olanaklıdır :

- Hukuk geliştirip rasyonalize etme olayıdır.
- Devlet cismani zorlayıcılık tekeliyle başarıyla savunup sahip çıkan bir politik grupmandır⁽¹⁾

1 - Hukuk, geliştirilip rasyonalize etme olayıdır.

Hukuk toplumların bir karizmaya bağlı olarak keyfi kurallar koyma sürecinden rasyonalizasyona geçme olayıdır. Doğu toplumlarında karizmatik otoritelere bağlılık söz konusudur, oysa Batı uygarlıkları rasyonalizasyona geçme sürecini yoğun bir şekilde yaşamaktadır.

Hukuk bilminde iki öge vardır. Birincisi dogmatik hukuk bilimi, yani pozitif hukuk kuralları; diğeri ise hukuk sosyolojisi. Sosyal olgu pozitif hukuk kurallarının ölçütü olarak görünüm kazanır.

Hukukun oluşumunda belli bir grubun organize olarak toplum üzerinde belli kuralları uygulaması olgusu ilk veri olarak karşımıza gelir. Ancak bu kurallar objektif olarak toplumsal verilere uygun değilse ve bireyleri tatmin etmiyorsa keyfidir. Hukuk kurallarının rasyonel olması hali ise tam tersine objektif bir realite olan sosyal olguyu, analize tabi tutup, yansıtması ve bireysel vicdanları tatmin etmesine bağlıdır. Görülüyor ki Weber'in hukukta rasyonalizasyondan anladığı hukuk normlarının sosyal realiteden kaynaklan-

(1) WEBER, Max: *Economie et Société*, T.I, 1971 Paris, Polon, s. 17.

masının zorunluluğudur. Buna ilave olarak bireysel ruh veya vicdanı tatmin ise adalet duygusunu ifade etmesinden başka bir şey olamaz. Bu durumda Weber Doğal Hukuk'un XX. Yüzyılda Yeniden Doğuşu Akımları içinde yer alabilir; çünkü hukukta sosyal olgu etik değer sentezini öngörmektedir.

Yasa ve tüm hukuk kuralları maddi olgulardır. Adalet kavramı ise manevi bir görünüm içindedir. Maddi ve saf bir adaletten söz etmek mümkün değildir; o soyut ve bir anlamda çok boyutludur. Maddi olguyla, manevi yapının uyumundaki değer yargılarını inceleyen sosyologlara büyük görevler düşmektedir.

Weber rasyonalizasyon sürecini şöyle açıklar:

- İlkel toplumlarda hukuk ilahi bir görünüm içindeydi; büyücü, falcı ve peygamber kökenliydi. Derininde ise ilahi güç yatmaktaydı. Hukuku büyücü, falcı, paygamber gibi toplum üzerinde güç ve etkisi olan karizmalar ifade etmekteydi. Yaptırım Tanrı'nın kesin ve kaçınılmaz buyruğuydu. Bu ilkel dönemlerin karizmatik hukuku irrasyonel olmaktaydı; keyfilik ağırlık taşımaktaydı ve biçimsel yanı güçlüydü. Törenler, biçim hukukun öz ve esasıyla özdeşleşmiş, hatta ön plana geçmişti. Tanrı'nın buyruklarına biçimsel olarak uymak zorunluydu.

- Zamanla bu tür hukuk yaratıcıları kendilerine bir danışman buldular. Tepkileri ortadan kaldırmak, toplumlardaki örf ve adetleri iyi kavramak için danışman zorunlu hale gelmişti. Bu ilk rasyonalizasyon hareketidir. Geleceğe bağlı hukuk dönemi diye tanımlamak olanaklıdır.

- Üçüncü aşamada yöneticiler ekonomik, sosyal ve etik dengeyi toplum içinde yerleştirme maksadıyla uzman kişi ve grupları devreye soktular. Hukuka ölçütler arandı. Orta Çağ'da bu ölçüt hristiyan ilkeler, daha sonra ise doğal hukuk, yani adalet değeri idi. Bu da bir rasyonalizasyon aşamasıdır.

- Son aşamada hukuk uzmanlar aracılığıyla gerçekleştirilen ve belli bir sistemi ortaya koyan kurallar biçiminde görünüm kazandı. Bu profesyonel uzmanlar maddi gerçeklikle, hukuk mantığı arasında uyum kurma ortamını araştırırlar. Bu son dördüncü aşamaya XVIII. yüzyılda gelinmiştir, ancak henüz tam bir denge sağlanamamıştır. Amaç sosyal dengeyi, çıkarlar dengesini korumaktır. Denge olunca kuşkusuz işin içine doğal hukuk girmektedir.⁽²⁾

Hukuk sosyolojisi bir yandan sosyal realiteyi gözlemleyecek öte yandan adil bir uzlaşma düzleminin nasıl oluşacağı hususunda devlete veriler sağlayacaktır. Hukuk sosyolojisi o halde Weber'e göre hukuk biliminin odak noktasıdır. Hukuk sosyologu maddi sosyal verilerle, toplumdaki adalet duy-

(2) BIRIMO, Albert: Les Grands Courants de la Philosophie du Droit et de l'Etat, Paris 1978, Pedone s. 388-390

gusu arasındaki iletişimi inceleyip, devlete hukuksal veri sağlamakla yükümlüdür.

2 - Devlet Hukuksal Maddi Yaptırımın Tekelidir :

Devlet "zoon politicon" olma olayında kaynağını bulur. Birlikte yaşama grupmanlar oluşturmayı zorunlu kılar. Bunlar kurum haline gelir; kurallar koyar, uymuyana cezalandırır. Günümüzde bu grupmanın adı devlettir.

Anlayış sosyolojisi politik aktiviteyi, olayın meydana geldiği ortam ve yer boyutları içinde anlamaya çalışır.

Devlet belli bir toprak parçası üzerinde faaliyet gösterir; o toprak parçası üzerinde yaşayan insanlar üzerinde kurallar koyar; İçe ve dışa karşı egemenlik gücü vardır. O toprak parçası üzerinde egemenlik gücüne bir tek o sahiptir ve bu monopolü titizlikle koruyup sürdürür.

Günümüzde devlet hukukun rasyonalizasyonuna dikkat edecektir. Meşruluk ölçütü rasyonalizasyondur. Rasyonalizasyonun ne olduğunu yukarıda açıkladık. Devlet rasyonalizasyonu hem hukuku yaratırken hem de uygularken yerine getirecektir. Bu demektir ki sadece kurallarda değil; uygulamada da adil olacaktır, sosyal dengeyi göz önünde bulunduracaktır, işkence yapmayacaktır, irrasyonel temelli polis devleti olmayacaktır. Yani keyfilik uygulamadan da kalkacaktır. İdari, askeri teşkilat ve polis tamamıyla rasyonel çalışacak, hiç bir zaman rasyonel hukuk kurallarında olmayan keyfiliği düşünmeyecektir, irrasyonaliteye kaçmayacaktır.

Zecrilik, zorlayıcılık tekeli devlet güç ve egemenliğinin somut ifadesidir. Çoğunluğun üzerinde bir azınlık kendi görüş ve otoritelerini empoze etme gücüne kavuşur. Azınlık da bunu kabullenir; çünkü bilir ki buyruk verme bir bütünden geldiği taktirde toplum varlığını sürdürebilir.

Devlette prestij,, onur, görkemlilik olguları mevcuttur. Güç ve prestij politikası birliği sağlamak için önemli bir mekanizma, biçim olarak ortaya çıkar. Ulus bilinci de bu prestijde kaynağını bulur⁽³⁾.

Devlet yöntemine talip olan politik partiler vardır. Bu partiler objektif politik ideallerini gerçekleştirmeyi amaç aldıkları kadar, üyelerine maddi avantajlar sağlamayı da hedef alırlar. Siyasal partiler, bir ideoloji, bir karizma, bir menfaate bağlı olarak kurulup gelişirler.

Devletin meşru olması yukarıda belirttiğimiz gibi rasyonel olmasına bağlıdır. Temelin de de ya tek yönlü, ya da karşılıklı olgusunu içeren bir sözleşme vardır. Başka bir anlatımla ya üst bir otorite bir takım kuralları deklare edip devleti kurmuştur; ya da insanlar biraraya gelip kuralları saptayarak devleti oluşturmuşlardır.

(3) Ibid. 392.

Weber, görülüyor ki sözleşmeyle devleti kuruyor. Ancak onun devleti Rousseau ve Locke'da olduğu gibi mutlaka insanların tümünün katıldığı bir toplum sözleşmesiyle kurulmaktadır. Bir güç tepeden inme kuralları da koyabilmektedir. O güç günümüzde eğer yukarıda ele aldığımız rasyonalizasyona uyuyorsa meşrudur. Weber bu anlayışıyla liberal, bireyci doğal hukuk anlayışından uzaklaşmaktadır.

Weber hukuk ve devlet felsefesi açısından çok boyutlu düşünen ve hukuk sosyolojisinin önemini vurgulayan bir düşünürdür. Hatta ve hatta onun adalet değerine önem vermesi bakımından doğal hukuka yaklaşan bir düşünür olduğunu da ileri sürmek mümkündür..O doğal hukuku soyutluktan kurtararak somut esaslara dayandırmak istemiştir. Somutluk içinde değer yargılarının, örf ve adetin de yeri vardır.

Hukukun özünü kanımızca değer yargısı (adalet değeri) sosyal olgu sentezinde ararken fenomenolojik hukuk anlayışına da yaklaşmıştır.⁽¹⁾ Raymon Aron'un deyişiyle o salt değerlerle, sosyal realite sentezi yaparken, rasyonalite anlayışını getirirken bilimsel kültürü neokantist esaslara dayandırmaktadır.

Kanımızca hukuk ve devlet felsefesi alanında tarih içerisinde değer yargılarının gelişim sürecini ele almak, geleneksel, karizmatik iktidar yapılarından rasyonel devlet yapısına geçmek önemli saptamalardır. Meşruiyette sosyal olgu-etik değer sentezi bize göre gerçekçi bir tutumdur.

(1) Fenomen dayalı hukuk anlayışı için bkz. ÖKTEM, Niyazi, Fenomeoloji ve Hukuk - Hukukun Özü Sonunu, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1982